

ERASMUS İTTİFAKI ÖZGÜLLÜK AKAD- EMİTİSÖPİSİ

ANKARA, 2018

Ankara, Ağustos 2018

Banka:
TARK DENTAL ve OPTİK BAŞKİ MERKEZİ
Kültür Mahallesi 70/30. Kat/Kızılay/ANKARA
Tel: 0312 434 87 40-41
T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI İnceleme No: 30861

Önemli Not: Kitapta yer alan bölümlerindekî içerikler ve diğer bilgiler için, yazarların bilimsel, etik ve ahlak sorumlulukları bilimsel sorumluluklarına aittir.

ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ: L.C. NASRATTİNOĞLU	5
1. Prof. Dr. Yusuf HAMZAOĞLU – Prof. Dr. Melih PARS: "Sırp Kültüründe Türk İzleri"	7
2. Kerem OFLAZ: "Üsküplü Sair Yahya Kemal Beyatlı'nın Devlet Adanmışlığı ve Edebi Kişiliği"	31
3. Prof. Dr. İrfan Çınar NASRATTİNOĞLU: "Hayatını Milletine Adayan Makedonyalı Bilgin: Yusuf Hamzaoğlu"	44
4. Prof. Dr. Marija LEONTIK: "Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Türkçe Atasözlerinin Kullanılması"	50
5. Doç. Dr. Osman EMİN: "Çağımızda Psikoloji ve Kültür"	63
6. Dr. Öğr. Üyesi C. Didem ÖZŞİK: "Glasgö Sanat Dervisi: Erol Akyaş"	73
7. Öğr. Gör. Neda TAKEH: "Türkiye'de Resim Restorasyon"	82
8. Dr. Tamer GÜÇLÜTÜRK: "Kosova Türk Çağdaş Edebiyatında Yeni Roman"	87
9. Dr. Öğr. Üyesi Çağrı YALÇIN: "Osmanlı'da Konak Kültürünün Tarihsel Değişiminin Kurgusal Mekanlar Üzerinden İncelenmesi"	88
10. Dr. Öğr. Üyesi İ. Emre KAVUT Dr. Öğr. Üyesi EBF ÖZDOĞLAR "Kurgusal Mekanlarda Kültürel Ögeler"	99
11. Melek GÜNDAY: "Halkların Kültür Mirası Çarpma"	106
12. Dr. Öğr. Üyesi EBF ÖZDOĞLAR: "Osmanlı'da Oturma Elemanı Tasarımlarının Tarihsel Dönüşümünün Dilosun Düğümleri Üzerinden İncelenmesi"	113

TÜRKÇE DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE TÜRKÇE ATASÖZLERİNİN KULLANILMASI

Prof. Dr. Marija Leontik¹
(Makedonya)

Özet: Türkçe dil bilgisini öğretmek ve öğrenmek için dil bilgisi kitaplarının önemi büyüktür. Türkçe dil bilgisi kitapları bir dilin kurallarının daha çabuk öğrenilmesini sağlar. Dil bilgisi kitapları Türkçenin bütün kurallarını bir yerde öğrenme imkânını verir ve Türkçenin mantığını kavranması sağlar. Dil bilgisi derslerinde bir yandan Türkçe, dil bilgisi kurallarla öğretilirken aynı zamanda Türk kültürünü yansıtan atasözlerini de kullanabiliriz. Her dilbilgisi birimi için Türk atasözlerini örnek olarak verebiliriz. Böylece dil bilgisi dersleri toplumun kültürel değerlerini, dünya algısını ortaya koyan atasözleriyle de desteklenmiş olur. Bu çok önemli çünkü atasözleri bir toplumun maddi ve manevi kültürünü içerir ve yüzyıllarca biriken deneyimi yansıtır.

Anahtar kelimeler: Türk dili, dil bilgisi, atasözü.

1. Giriş

Dil bilgisi kitaplarının Türkçenin öğrenilmesinde rolü büyüktür. Dil öğrenmede farklı yeni yöntemler ve uygulamalar bakımından her ülkede dil bilgisi kitapları hazırlanıp yayımlanır. Dil bilgisi kitaplarının yararları çok yönlüdür. Öğrencilere ve bir dili öğrenmek isteyenlere bunun yararlarını şöylece sıralayabiliriz:

a) Bir dilin kurallarının daha çabuk öğrenilmesini sağlar. Dil bilgisi kitapları bir dilin bütün kurallarını bir yerde öğrenme imkânını vermektedir.

b) Aday dili öğrenmek isteyen, bir dil bilgisi bölümüyle ilgili gereken temel bilgileri ve örnekleri bir yerde çabuk bulup öğrenir. Aday başlangıçta bir gramer birimiyle ilgili kuralları baka baka kullanır, sonra onları öğrenip gündelik hayatta kullanmaya başlar.

c) Amaç dile karşı ilgiyi geliştirir ve o dilin dil bilgisi kurallarını bilip bilinçli öğrenmeyi teşvik eder. Dil bilgisi kitapları, bir dersin kolay okunup anlaşılmasını sağlayarak o dilin dil bilgisi yapısı için ilgi uyandırır. Bunun neticesi olarak da bir dili öğrenmek isteyenler o dilde okumaktan, konuşmaktan ve yazmaktan zevk alır.

ç) Bir dilin mantığını kavranması bakımından çok önemlidir. Dil bilgisi kitapları öğrencilerin bir dilde kendi bilgilerini araştırmalarını sağlar. Böylece aday, bir dilin mantığını gündelik hayatta, yazılı ve sözlü anlatımda da kullanmaya başlar.

Görüldüğü gibi dil bilgisi kitaplarının yararları büyüktür. Öğretmen, sınıfın ve öğrencilerin ihtiyaçlarına göre onları değerlendirebilir, yeni dili öğrenmek isteyen veya dili bilen ve bilgilerini genişletmek isteyen aday onları ihtiyacına göre kullanabilir.

Birçok dil bilgisi kitabında Türkçe öğretimi şiir, öykü, masal, roman ve oyun bölümleri ile canlandırılmıştır. Öğretmen, dil bilgisi derslerini renklendirmek için Türk kültürünü yansıtan atasözlerini de kullanabilir. Mariya Leontik, bu tecrübeyi hazırladığı “Temel Türkçe Dil Bilgisi” adlı kitabında da kullandı.

“Temel Türkçe Dil Bilgisi”nde bir yandan Türkçe, dil bilgisi kurallarla öğretilirken aynı zamanda Türk kültürünü yansıtan atasözleri de sunulmaktadır. Atasözlerini ara sıra örnek olarak diğer dil bilgisi kitaplarında da bulabilirsiniz. Bizim hazırladığımız dil bilgisi kitabında ise mümkün olduğu kadar her dilbilgisi birimi için Türk atasözlerini bir arada örnek olarak verdik. Böylece “Temel Türkçe Dil Bilgisi” kitabı, toplumun kültürel değerlerini, dünya algısını ortaya koyan atasözleriyle de desteklenmiştir. Kitapta, farklı kültürlere ait öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilir ve algılanan atasözlerine yer verilmiştir. İnsan tecrübesinin hikmeti olarak farklı kültürlerde bulunan benzer veya aynı atasözleri bilinçli olarak seçilmiştir. Bu ise Türkçeyi yeni dil olarak öğrenmek isteyen insanı eğlendirmekte ve öğrendiği dilin kültürünü kendi açısından değerlendirmeye teşvik etmektedir.

¹ Gotse Delçev Üniversitesi, öğretim üyesi, marija.leontik@ugd.edu.mk

2. Atasözlerinin Türkçe Dil Bilgisi Öğretimindeki Yeri ve Yararları

Atasözleri bir toplumun maddi ve manevi kültürünü yansıtan anonim sözlü halk edebiyatı ürünleridir. Onlar, bir toplumun dünya görüşünü, hayat tarzını, duygu ile düşünce sistemini ve deneyimini, öğüt vererek, kısa, özlü, etkili ve hikmetli sözlerle ifade eder. Ömer Asım Aksoy'a (1988: 15) göre: "Atasözleri, geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir." Doğan Aksan (1996: 33) atasözlerini şöyle betimler: "Bir dilin sözvarlığı içinde yer alan atasözleri bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir." Mehmet Osman Toklu'ya (2009: 113) göre: "Atasözleri, kuşaktan kuşağa aktarılan, uzun yıllar boyunca edinilen deneyimlere, gözlemlere dayalı yargıları genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak aktaran kalıplaşmış özlü sözlerdir. Deyimlerde olduğu gibi, atasözlerinin büyük bir bölümünde de uyak, aliterasyon ve sözcük yinelemesi gibi ses özelliklerinin göze çarpar ve genellikle değişmece anlamlıdır. Bu özellikleriyle atasözleri de canlı ve etkili bir anlatıma önemli katkı sağlarlar."

Atasözleri, aynı zamanda hem evrensel hem de ulusal özellikler içerdiklerinden dolayı dil öğretimindeki yeri pratik ve yararlıdır. Öğretmenin, Türkçe dil bilgisini öğretirken atasözlerini nasıl kullanacağını bilmesi önemlidir. Atasözlerinin seçiminde öğrencilerin yaşları, öğrencilerin ilgi alanları ve dil becerileri dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla Türkçe dil bilgisini öğreten öğretmen atasözlerini iyi tanımalı. Atasözleri seçiminde karmaşık ve zor anlaşılır mecazlardan kaçınmalı, atasözlerinin kolay anlaşılabilir olmasına dikkat edilmelidir. Derste atasözleri verilirken esas amacın atasözlerini öğretmek değil, Türkçe dil bilgisini öğretmek olduğu unutulmamalıdır.

3. Dilbilgisi Birimlerinin Öğretiminde Kullanılabilecek Atasözleri

Atasözleri Türkçe dil bilgisi öğretiminde kullanıldığında yararlı, etkili ve eğlenceli öğrenme ortamı sağlamaktadır. Onlar, farklı dil bilgisi becerilerini öğretmede kullanılabilir. Atasözlerinin seçiminde, işlenecek dil bilgisi birimleri dikkate alınmalı. Türkçe dil bilgisi öğretiminde hangi atasözlerinin kullanılabileceğini göstermek amacıyla bir sınıflandırma yapılmıştır.

3.1. İsim durumlarını öğretmek için birçok atasözü vardır.

a) Yalın (nominatif) durum şu atasözlerinde rastlanır: *Akıl* kişiye sermayedir. / İyi *dost* kara günde belli olur. / *Kul* hatasız olmaz. / *Akıl* yaşta değil baştadır. / Sermayesiz *sanat* dilenciliktir. / *Arı* var *bal* yapar, *arı* var *can* yakar. / *Gül* dikensiz olmaz. / *Allah* gayret edenin yardımcısıdır. / Çalışanı *Allah* sever. / *Dost* bin ise azdır, *düşman* bir ise çoktur. / *Deniz* dalgasız olmaz, *gönül* sevdasız olmaz. / *Para mutluluk* getirmez. / *Umut* fakirin ekmeğidir. / *Hak* yerini bulur. / *Hakikat* daima galip olur. / *İnsaf* dinin yarısıdır. / *Ana* över, *baba* sever. / *Can* tatlıdır. / *Bilgi* kuvvettir. / *Dünya* rüya gibidir.

b) Belirtme (akuzatif) durumu şu atasözlerinde rastlanır: Allah *mağruru* sevmez. / *İnsanı* yaşatan umuttur. / *Hak yerini* bulur. / İş *işi* gösterir. / Adam olan aynı *hatayı* iki kere yapmaz. / *Herkesi* kendi gibi sanan aldanır. / Çalışkan *dağları* aşar, tembel *yolları* şaşar. / *Ağacı* güzel yapan yapraklarıdır. / Çıracak *ustayı* geçer. / Meyveli *ağacı* taşlarlar. / Bir *kızı* bin kişi ister, bir kişi alır. / Güzel söz demir *kapıyı* açar. / Acıyı tatmayan *tatlıyı* anlayamaz. / *Ekmeğini* kendi yiyen *sofrasını* kendi kaldırır. / Açma *sırrını* dostuna, o da söyler dostuna. / *Ağacı* kurt, *insanı* dert yer. / Aç *gözünü*, yoksa açarlar *gözünü*. / *Ayağı* yürüten baştır. / İhtiyarlık *dünü*, gençlik *yarını* özler.

c) Yönelme (datif) durumu şu atasözlerinde rastlanır: Allah *sevdiğine* dert verir. / Ay yıldız *göğe* yaraşır. / Her *tencereye* bir kapak bulunur. / İki karpuz bir *koltuğa* sığmaz. / Kalpten *kalbe* yol vardır. / *Keseye* danış, *pazarlığa* sonra giriş. / Söz var, *dağa* çıkarır; söz var, *dağdan* indirir. / Zaman sana uymazsa sen *zamana* uy. / Her şeye çare bulunur, *ölüme* çare bulunmaz. / Güülü seven *dikenine* katlanır. / *Kavgaya* katılma, bilmediğin işe atılma. / Atalar sözü *evlada* mirastır. / Bin *kişiye* ne gerekse, bir *kişiye* de o gerek. / *Halka* gönül bağlayan halkın malıdır. / *Doğruya* Tanrı yardımcısıdır. / *Varlığa* güvenen *darlığa* düşer. / *Hamama* giren terler. / Akıl *kişiye* sermayedir. / Allah uçamayan *kuşa* alçacak dal verir. / *Akla* gelmeyen *baş* gelir. / Bugünkü işini *yarına* bırakma. / Gençlik *ileriye*, ihtiyarlık *geriye* bakar. / Oğlan *babaya*, kız *anaya* çeker.

ç) Bulunma (lokatif) durumu şu atasözlerinde rastlanır: Acele yürüyen *yolda* kalır. / *Dünyada* ümitsiz yaşanmaz. / Avcı *avında*, yolcu *yolunda* gerek. / Bal olan *yerde* sinek de olur. / Balık *suda*

yaşar. / Dağ kuşu *dağda*, bağ kuşu *bağda* yakışır. / Evli *evinde*, köylü *köyünde* gerek. / İyi dost kara *günde* belli olur. / Her şey *yerinde* yakışır. / Her *zararda* bir hayır vardır. / Bir *anda* var olan bir *anda* yok olur. / Her *ağızda* bir dua var. / Her kuş kendi *sürüsünde* uçar. / Çok *yiyyende* sağlık, çok *uyuyanda* akıl, çok *söyleyende* gerçek olmaz. / Adam *iş başında* belli olur. / Akıl *yaşta* değil, *başta*dır. / Bağ *bayırda*, tarla *çayırda*. / Her *işte* bir hayır vardır. / İnsan doğduğu *yerde* değil, doyduğu *yerde*. / *Evdeki* hesap çarşıya uymaz.

d) Ayrılma (ablatif) durumu şu atasözlerinde rastlanır: *İyiden* kötülük gelmez. / *Kötüden* iyilik beklenmez. / Kötülerin başı *deritten* kurtulmaz. / *Allah'tan* umut kesilmez. / *Düş uykudan* sonra gelir. / *Azdan* az gider, *çoktan* çok. / Akıllı *düşmandan* korkma, deli *doştan* kork. / Her çok, *azdan* olur. / Kalbin yolu *mideden* geçer. / Eski dost düşman olmaz, *yenisinden* vefa gelmez. / Kişi *arkadaşından* bellidir. / Baca tüten *evden* bereket tüter. / Az *işten* çok iş çıkar. / Her çok *azdan* olur. / Az veren *candan* verir, çok veren *maldan* verir. / Ateş olmayan *yerden* duman çıkmaz. / Alışmış *kudurmuştan* beterdir. / Bal yiyen *baldan* usanır. / *Gözden* uzak olan *gönülden* de uzak olur. / Boş *gezmekten* bedava çalışmak yeğdir. / *İnsanoğlundan* her şey umulur.

e) İlgi (genitif) durumu şu atasözlerinde rastlanır: *Adamın* aynası arkadaşındır. / Her *sabahın* bir akşamı var, her *akşamın* bir sabahı. / *Akşamın* sabahı var. / *Öğrenmenin* yaşı olmaz. / Büyük *başın* derdi büyük olur. / Acele *işin* sonu pişmanlıktır. / Ev *sahibinin* bir evi var, *kiracının* bin evi var. / *Doğrunun* yardımcısı Allah'tır. / Her güzel güzeldir, amma *canın* sevdiği daha güzeldir. / *Kişinin* sözü, özü bir olmalı. / *Çalışmayanın* kazancı kaynamaz. / Her *güzelin* bir kusuru vardır. / Her *şeyin* bir ortası bulunur. / Her *ağacın* gölgesi vardır. / Her *mevsimin* bir meyvesi var. / İş *işin* aynasıdır. / Her iş *ustanın* elinde kolaydır. / Her *şeyin* ufağı sevilir. / *Gençliğin* kıymeti ihtiyarlıkta bilinir. / *Altının* kıymetini sarraf bilir. / Armut *dalının* dibine düşer. / Bir *kötünün* yedi mahalleye zararı vardır. / Her *aydınlığın* bir karanlığı var, her *karanlığın* bir aydınlığı var.

f) Vasıta (enstrumetal) durumu şu atasözlerinde bulunmaktadır: İnsan *umutla* yaşar. / Gençler *ümitle*, ihtiyarlar *hatırayla* yaşarlar. / Bir *kırlangıçla* yaz gelmez. / Bir *çiçekle* bahar olmaz. / *Bilenle* bilmeyen bir olmaz. / Baş *dille* tartılır. / Nezaket *para ile* satılmaz. / *Zorla* güzellik olmaz. / *Yol sormakla* bulunur. / *İyiyle* konuşan iyi olur. / *Aklınla* gör kalbinle işit. / *Yol sormakla* bulunur. / *Ölenle* birlikte ölünmez. / *Mal ile* insan, insan olmaz. / Ağaç *yaprağıyla* güzeldir. / Akıl *para ile* satılmaz. / Allah kulunu *kısmeti ile* yaratır. / *Dost ile* ye, iç, alışveriş etme. / Ekmekle oynayanın *ekmeğiyle* oynanır. / *Öfke ile* kalkan *zararla* oturur.

3.2. Zamirleri öğretmek için farklı atasözleri vardır: *Sana* kötülük edene *sen* iyilik et. / Bugün *bana* ise yarın *sana*. / Hastalık sağlık *bizim* için. / Allah *bana*, *ben* de *sana*. / Kendi işini *kendin* yap. / *Kendinden* büyükle alışveriş etme. / Yolda doğru gidene *kimse* dokunmaz. / Allah *kimseye* kaldıramayacağı yük vermez. / Gönül *kimi* severse güzel odur. / *Herkes* evinde ağadır. / *Herkes* kendi çıkarına bakar. / *Herkes* ana baba evladıdır. / *Herkes* kendi derdini söyler. / *Herkesin* içi ile dışı bir olmaz. / *Herkes* kendi yurdu güzel görünür.

3.3. Sıfatları öğretmek için birçok atasözü derledik. Niteleme sıfatları şu atasözlerinde rastlanır: *İyi* arkadaş *uzun* yolu kısaltır. / *Ak* gün ağartır, *kara* gün karartır. / *İyi* insan sözünün üstüne gelir. / *Büyük* lokma ye, *büyük* söz söyleme. / *Büyük* balık *küçük* balığı yer. / *Derin* su yavaş akar. / *Meyveli* ağacı taşlarlar. / *Kötü* işçi aletini suçlar. / *Bilgili* adam güçlü olur. / *Kanatsız* kuş uçmaz. / *Susuz* ağaç meyva vermez. / *Tatlı* dil çok adam aldatır. / *Hünersiz* adam *meyvesiz* ağaca benzer. / *Hazır* para çabuk biter. / *En hayırlı* miras edeptir. / Allah *sabırlı* kulunu sever. Belirtme sıfatları şu atasözlerinde bulunmaktadır: *İki* karpuz *bir* koltuğa sığmaz. / *Bir* fincan kahvenin *kırk* yıl hatırı vardır. / *Bir* selam *bin* hatır yapar. / *Üç* günden fazla dargınlık olmaz. / *Her* gün baklava börek yense bıklılır. / *Her* çiçeğin bir kokusu var. / *Her* yemişin bir tadı var. / Tembele *her* gün bayramdır. / Müsteri *her* zaman haklıdır. / *Her* ziyan bir öğüttür. / *Her* başlangıç zordur. / *Her* gecenin *bir* gündüzü vardır. / *Her* inişin bir yokuşu, *her* yokuşun *bir* inişi vardır.

3.4. Zarflar şu atasözlerinde rastlanır: Kapıya gelen *içeri* de gelir. / Ne *ileri* koş ne *geride* kal. / *Önüne* bakma, *sonuna* bak. / *Erken* yat, *erken* kalk. / Erken eken, *erken* biçer. / *Bugün* git yarın gel. / Doğru yolda düşen *çabuk* kalkar. / Tez binen *tez* iner. / Çabuk parlayan *çabuk* söner. / Ucuz satan *tez* satar, sonunda kaygıyla batır. / Son gülen *iyi* güler. / Kavun, karpuz *yata yata* büyür. / Az yiyen *az* uyur, çok yiyen *güç* uyur. / Az söyle, *çok* dinle. / Az söyle *öz* söyle, *iki* dinle *bir* söyle. / Azı bilmeyen çoğu *hiç* bilmez. / Çok söyleyen *çok* yanılır. / Çok gezen *çok* bilir. / Çok çabalayan *çok* yorulur. / İyi başlanan şey *iyi* biter.

3.5. Farklı fiil çatıları şu atasözleriyle örneklendirilebilir: Acı acıyı *unutturur*. / Zaruret insana her şeyi *yaptırır*. / *Acındırırsan* arsız olur, *acıktırırsan* hırsız olur. / Çok naz aşık *usandırır*. / Açgözlülük her şeyi *kaybettirir*. / İçki *öldürür*, kumar *süründürür*. / Ak gün *ağartır*, kara gün *karartır*. / Allah fukarayı sevindirmek isterse önce eşeğini *yitirtir*, sonra *buldurur*. / Haddini bilmeyene *bildirirler*. / *Yaşat* ki yaşayasın. / Aşk *ağlatır*, dert *söyletir*. / Kıymetten düşmek istemezsen, kimseyi kıymetten *düşürme*. (ettirgen fiiller); Sağır ile *söyleşmek* güçtür. (işteş fiiller); Deniz suyu ne *içilir* ne *geçilir*. / Su susamışa *verilir*. / Karı koca arasına *girilmez*. / Kötü haber tez *duyulur*. / Kötüden iyilik *beklenmez*. / Merdiven basamak basamak *çıkılır*. / Verilen söz geri *alınmaz*. / Her çiçek *koklanmaz*. / Güzelliğe *kapılma*, huya bak. / Bir adım geri giden iki adım ileri *atılır*. / Hak *verilmez*, *alınır*. (edilgen fiiller).

3.6. Farklı bildirme (zaman) kipleri ve tasarlama (dilek) kipleri birçok atasözünde bulunmaktadır.

a) Belirli geçmiş zamana, şu atasözlerinde rastlanır: *Buldum* bilemedim, *bildim* bulamadım. Erken *kalktım* işime, şeker *kattım* aşıma. / Göz *gördü* gönül *sevdi*. / Çiğ *yemedim* ki karnım ağrısın. / Altın gideli *gümüşe kaldık*.

b) Belirsiz geçmiş zaman şu atasözlerinde bulunur: Âlim *unutmuş*, kalem *unutmamış*. / Soran *yanılmamış*. / Danişan dağı *aşmış*, danişmayan yolu *şaşmış*. / Tencere *yuvarlanmış*, kapağını *bulmuş*. / Acıyan *uyumuş*, acıkan *uyumamış*.

c) Geniş zamana şu atasözlerinde rastlanır: Adam adamı bir kere *aldatır*. / Adam olana bir söz *yeter*. / Akıl para ile *satılmaz*. / Alın yazısı *değişmez*. / Allah'ın bildiği kuldun *saklanmaz*. / Allah sabırlı kulunu *sever*. / Allah'tan umut *kesilmez*. / Başa gelen *çekilir*. / Çok yaşayan çok *bilir*. / Damlaya damlaya *göl olur*. / Dert *gitmez*, *değişir*. / Armudun iyisini ayılar *yer*. / Çok okuyan *bilmez*, çok gezen *bilir*. / Dünya malı dünyaya *kalır*. / Dünya *tükenir*, yalan *tükenmez*. / Ucuzlukta *alır*, pahalılıkta *satar*. / Evdeki hesap pazara *uymaz*. / Fırsat her vakit ele *geçmez*. / Hak yerini *bulur*. / Hatasız kul *olmaz*. / Hazıra dağlar *dayanmaz*. / Sayılı günler *çabuk geçer*. / Gençlik bir kuştur, uçtu mu *tutamazsın*. / Dügünsüz ev *olur*, ölümsüz ev *olmaz*. / İyi iş altı ayda *çıkır*. / Adam olana bir söz *yeter*.

ç) Gelecek zaman atasözlerinde de kullanılır. Ör. “Ne oldum” dememeli, “Ne *olacağım*?” demeli.

d) Gereklilik kipi şu atasözlerinde vardır: Düşüne düşün *görmeli* işi, sonra pişman *olmamalı* kişi. / Güzeli güzel diye *sevmeli*, çirkini Allah için *sevmeli*. / Kişi yorganına göre ayağını *uzatmalıdır*. / Dünyada rahat etmek isteyen her şeyi hoş *görmeli*. / Vaktine göre söz *söylemeli*. / Gerekliliği gerekmez iken *saklamalı*. / Bir kişiyle ya alışveriş *etmeli* ya yola *gitmeli* ki ne olduğu bilinsin. / Elmayı çayıra, armudu bayıra *dikmeli*.

e) Dilek-şart kipi atasözlerinde de rastlanır: Gençler *bilse*, yaşlılar *yapabilse*.

f) Emir kipi şu atasözlerinde belirir: Ne istersen Allah'tan *iste*. / Aç gözünü, yoksa açarlar gözünü. / Bugünkü işini yarına *birakma*. / Sen işten *korkma*, iş senden *korksun*. / *Gülme* komşuna gelir başına. / “Dün neydin” *deme*, yarın ne olacağına *bak*. / Aşını, eşini, işini *bil*. / Önce *düşün*, sonra *söyle*. / Söyleyene *bakma*, söyletene *bak*. / Az *söyle* çok *dinle*. / Tatlı *ye*, tatlı *söyle*. / Karıncadan ibret *al*, yazdan kışı *karşıl*. / Ev *alma*, komşu *al*. / Say beni, sayayım seni. / Sev beni, seveyim seni. / *Kork* Allah'tan korkmayandan. / *Güvenme* varlığa, düşersin darlığa. / Çok *açılma* üşürsün. / Fala *inanma*, falsız da *kalma*. / Bir senden büyüğün sözünü *dinle*, bir senden küçüğün. / İnsanla kitabın dışına *aldanma*, içine *bak*. / Herkesle arkadaş *olma*, bilmedikle yola *çıkma*. / *Etme* komşuna, gelir başına. / Ateşle *oynama* elini yakar, avratla *oynama* evini yıkar. / Her işin sonuna *bak*.

g) İstek kipi atasözlerinde de rastlanır: Arkadaşımı söyle, kim olduğunu *söyleyeyim*. / Dur ayağıma yer *edeyim*, bak sana neler *edeyim*. / *Aldatayım* diyen aldanır.

3.6. İsim-fiiller birçok atasözünde bulunmaktadır: Kötüye *iyilik etmek*, iyiye *kötülük etmek* gibidir. / Aç *kalmak* borçlu *olmaktan* iyidir. / Güzele *bakmak* sevaptır. / Yol *sormakla* bulunur. / Adam *sormakla* alim olur. / *Bilmemek* ayıp değil, *sormamak* ayıp. / *Yıkmak* kolay, *yapmak* güç. / Dükkan *açmak* kolay, *açık tutmak* zor. / Zamana *uymak* gerek. / *Affetmek* büyüklüğün şanıdır. / *Gülmek* her hastalığın devasıdır. / *Vermek* kolay ama *almak* zor. / *İşitmek* görmek gibi değildir. / *Söylemek* gümüş ise, *söylememek* altındır. / Çok *dinleyip*, az *söylemek* gerek. / *Söylemesi* kolay, *yapması* güçtür. / Her *düşüş* bir öğreniş. / Perşembenin *gelişi* çarşambadan bellidir.

3.7. Sıfat-fiiller şu atasözlerinde rastlanır: Çok *yaşayan* çok *bilir*. / Gönül *yıkan* Tanrı'ya ermez. / Akla *gelen* başa *gelir*. / Akla *gelmeyen* başa *gelir*. / Öfke ile *kalkan* zararlar oturur. /

Çalışmaya *utanan* aç kalır. / Yazın *yatan* kışın ısınmaz. / İyilik *eden* iyilik bulur. / Şefkati *olmayan* şefkat bulmaz. / *Ağlatan* gülmez. / *Bilen* ile *bilmeyen* bir olmaz. / Yolu iyi *bilen* yorulmaz. / Çok *havlayan* köpek ısırmaz. / Başkasına *fenalık eden* kendine etmiş olur. / *Ateş olmayan* yerden duman çıkmaz. / İyi *başlanan* şey iyi biter. / *Derdini söylemeyen* derman bulamaz. / *Hasta olmayan*, sağlığın kadrini bilmez. / Kusursuz dost *arayan* dostsuz kalır. / Sanatı *ustadan görmeyen* öğrenmez. / İki tarafa *bakan* şaşı kalır. / Halka gönül *bağlayan* halkın malıdır. / *İşleyen* demir ışıldar. / Hizmet etmesini *öğrenmeyen* efendilik edemez. / Adam *olacak* çocuk bakışından bellidir. / *Akacak* kan damarda durmaz. / *Kaldıramayacağı*n yükün altına girme. / Arı bal *alacak* çiçeği bilir. / *Duyulmadık* haber olmaz ne kadar gizli olsa. / *Bilinmedik* aş ya karın ağrıtır ya baş. / *Bilmediğin* işe karışma, *bilmediğin* yola gitme. / *Doğduğun* yere bakma, *doğduğun* yere bak.

3.8. Zarf-fiiller şu atasözlerinde vardır: *Sora sora* Bağdat bulunur. / İnsan *yapa yapa* ustalaşır. / Çocuk *düşe kalka* büyür. / Sütten ağzı yanan yoğurdu *üfleterek* yer. / Öbür dünyaya *gidip* de gelen yok ki. / Ağaç, meyvesi *olunca* başını aşağı salar. / Güç *gelince* hak kapıdan çıkar. / *Arsız güçlü* *olunca* haklı suçlu olur. / Adam *kızmayınca* belli olmaz. / *Gazap gelince* akıl gider. / Yol *uzayınca* yol gösteren çok olur. / Doğru *bilinmeyince* eğri bilinmez. / Bir işi *bitirmeyince* başka işe başlama. / Kendinden büyüğe *danışmayınca* işe başlama. / Başa *gelmeyince* bilinmez. / Göz *görmeyince* gönül inanmaz. / Alın *terlemeyince* mal kazanılmaz. / Sen işi *bırakmayınca* iş seni bırakmaz. / Allah *verince* kimin oğlu, kimin kızı demez. / Altın *gideli* gümüşe kaldık. / Gün *doğmadan* neler doğar. / *Okumadan* alim *gezmeden* seyyah olunmaz. / Akıllı *söylemeden* düşünür, akılsız *düşünmeden* söyler. / Şimşek *çakmadan* gök güremez. / *Ekmeden* biçilmez. / Ağaç *çiçeklenmeden* meyve vermez. / Bir işe *başlamadan* sonunu düşün. / Rüşvet kapıyı *vurmadan* içeri girer. / Çocuk *doğmadan* adını koymaya kalkışma. / Can *çıkmadıkça* huy çıkmaz. / Hareket *olmadıkça* bereket olmaz. / Ağa *terlemedikçe* hizmetkar kımıldanmaz. / Irmaktan *geçerken* at değiştirilmez.

3.8. Bağlaçlar şu atasözlerinde bulunur: Allah *ile* kul arasına girilmez. / *Hem* suçlu *hem* güçlü. / Dost *ya* ikidir, *ya* üç; ondan sonra hiç. / Korkak tüccar *ne* kâr eder *ne* zarar. / Allah bilir *ama* kul da sezer. / Çivi çıkar *ama* izi kalır. / Geç olsun *da* güç olmasın. (*bağlama edatları*);

3.9. Edatlara şu atasözlerinde rastlanır: Allah herkesin gönlüne *göre* verir. / Ayağımı yorganına *göre* uzat. / Yerine *göre* küçük büyüğü terbiye eder. / Allah kulunu kismetini *ile* yaratır. / Sabır *ile* her iş olur. / Nezaket para *ile* satılmaz. / Sıhhat *gibi* insana sermaye olmaz. / Minnet *gibi* ağır yük olmaz. / Hizmet et benim *için* hizmet edeyim senin *için*. / İnsan namusu *için* yaşar. / Seyyah *için* dünya geniştir.

4. Atasözleri ile Dil Bilgisi Etkinlikleri

Öğretmen, atasözleriyle değişik etkinlikler yapabilir. Türkçe dil bilgisi öğretiminde hangi atasözlerinin kullanılabileceğini göstermek amacıyla etkinlikler hazırlanmıştır.

Etkinlik 1: Aşağıdaki atasözlerini okuyalım ve isim durumlarının altını çizelim. Daha sonra isim durumlarını aşağıdaki tabloya yazalım.

Güzel söz demir kapıyı açar.

Hamama giren terler.

Mal ile insan, insan olmaz.

Kişinin sözü, özü bir olmalı.

İyi dost kara günde belli olur.

Ana över, baba sever.

Baca tüten evden bereket tüter.

Yalın durum	Belirtme durumu	Yönelme durumu	Bulunma durumu	Ayrılma durumu	İlgi durumu	Vasıta durumu
<i>söz</i>	<i>kapıyı</i>	<i>hamama</i>	<i>günde</i>	<i>evden</i>	<i>kişinin</i>	<i>mal ile</i>
<i>insan</i>						
<i>dost</i>						
<i>ana</i>						
<i>baba</i>						
<i>bereket</i>						

Etkinlik 2: Aşağıdaki atasözlerini okuyalım ve parantez içindeki isim durumlarına göre boşlukları isim durum ekleriyle dolduralım.

Adam olan aynı hata..... iki kere yapmaz. Gençlik ileri....., ihtiyarlık geri..... bakar. Dünya..... ümitsiz yaşanmaz. İyi..... kötülük gelmez. Her iş usta..... elinde kolaydır. Gençler ümit....., ihtiyarlar hatıra..... yaşarlar.	Belirtme durumu Yönelme durumu Bulunma durumu Ayrılma durumu İlgi durumu Vasıta durumu
--	---

Doğru cevap: Adam olan aynı *hatayı* iki kere yapmaz. (*belirtme durumu*) / Gençlik *ileriye*, ihtiyarlık *geriye* bakar. (*yönelme durumu*) / *Dünyada* ümitsiz yaşanmaz. (*bulunma durumu*) / *İyiden* kötülük gelmez. (*ayrılma durumu*) / Her iş *ustanın* elinde kolaydır. (*ilgi durumu*) / Gençler *ümitle*, ihtiyarlar *hatırayla* yaşarlar. (*vasıta durumu*)

Etkinlik 3: Aşağıdaki atasözlerini okuyalım ve zamirlerin altını çizelim. Sonra yan taraftaki zamirlerle eşleştirelim.

<u>Sana</u> kötülük edene <u>sen</u> iyilik et.	↘	dönüşlülük zamiri
Kendi işini <u>kendin</u> yap.		belirsizlik zamiri
<u>Herkes</u> ana baba evladıdır.		kişi zamiri

Doğru cevap: *Sana* kötülük edene *sen* iyilik et. (kişi zamiri) / Kendi işini *kendin* yap. (dönüşlülük zamiri) / *Herkes* ana baba evladıdır. (belirsizlik zamiri)

Etkinlik 4: Aşağıdaki atasözlerini uygun sıfatlarla tamamlayalım.

..... balık balığı yer.	Niteleme Sıfatları	Belirtme Sıfatları
..... su yavaş akar.	derin	iki
..... karpuz koltuğa sığmaz.	küçük	her
Tembele gün bayramdır.	büyük	bir

Doğru cevap: *Büyük* balık *küçük* balığı yer. / *Derin* su yavaş akar. / *İki* karpuz *bir* koltuğa sığmaz. / Tembele *her* gün bayramdır.

Etkinlik 5: Aşağıdaki atasözlerini uygun zarflarla tamamlayalım.

Yer-yön zarfları ileri geride	Zaman zarfları bugün yarın	İyi başlanan şey biter.
	 söyle, dinle.
Durum zarfı iyi	Azlık-çokluk zarfları az çok	Ne koş ne kal.
	 git gel.

Doğru cevap: İyi başlanan şey *iyi* biter. (durum zarfı) / *Az* söyle, *çok* dinle. (azlık-çokluk zarfları) / Ne *ileri* koş ne *geride* kal. (Yer-yön zarfları) / *Bugün* git *yarın* gel. (Zaman zarfları)

Etkinlik 6: Aşağıdaki atasözlerini belirli fiil çatıları ile tamamlayalım.

<i>Yaşa..... ki yaşayasın.</i>	ettirgen fiil
Acı acıyı <i>unut.....</i>	ettirgen fiil
Merdiven basamak basamak <i>çık.....</i>	edilgen fiil
Verilen söz geri <i>al.....</i>	edilgen fiil

Doğru cevap: *Yaşat* ki yaşayasın. / Acı acıyı *unutturur*. / Merdiven basamak basamak *çıkılır*. / Verilen söz geri *alınmaz*.

Etkinlik 7: Aşağıdaki atasözlerini okuyalım, bildirme (zaman) kiplerinin ve tasarlama (dilek) kiplerinin altını çizelim. Daha sonra atasözlerini aşağıdaki tabloya yazalım.

İyi iş altı ayda çıkar.
Gençler bilse, yaşlılar yapabilse.
Her işin sonuna bak.
Göz gördü gönül sevdi.
Bela "geliyorum" demez.
Soran yanılmamış.
"Ne oldum" dememeli, "Ne olacağım?" demeli.
Aldatayım diyen aldanır.

Göz <u>gördü</u> gönül <u>sevdi</u> . "Ne <u>oldum</u> " dememeli, "Ne <u>olacağım</u> ?" demeli.	Belirli geçmiş zaman
Soran <u>yanılmamış</u> .	Belirsiz geçmiş zaman
Bela " <u>geliyorum</u> " demez.	Şimdiki zaman
İyi iş altı ayda <u>çık</u> ar. Bela " <u>geliyorum</u> " <u>demez</u> . Aldatayım diyen <u>aldanır</u> .	Geniş zaman
"Ne <u>oldum</u> " dememeli, "Ne <u>olacağım</u> ?" demeli.	Gelecek zaman
"Ne <u>oldum</u> " <u>dememeli</u> , "Ne <u>olacağım</u> ?" <u>demeli</u> .	Gereklik kipi
Gençler <u>bil</u> se, yaşlılar <u>yapabil</u> se.	Dilek-şar kipi
Her işin sonuna <u>bak</u> .	Emir kipi
<u>Aldatayım</u> diyen <u>aldanır</u> .	İstek kipi

Etkinlik 8: Aşağıdaki atasözlerinde fiilimsilerin (isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil) altı çizilmiştir. Atasözlerini isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil içermelerine göre sınıflıdalım.

Hareket olmadıkça bereket olmaz.
İyi başlanan şey iyi biter.
Altın gideli gümüşe kaldık.
İnsan yapa yapa ustalaşır.
Söylemesi kolay, yapması güçtür.
Adam olacak çocuk bakışından bellidir.
Sütten ağzı yanan yağurdu üfleterek yer.
Her düşüş bir öğreniş.
Gün doğmadan neler doğar.
Bilmediğin işe karışma, bilmediğin yola gitme.
Zamana uymak gerek.
Doğru bilinmeyince eğri bilinmez.
İrmaktan geçerken at değiştirilmez.
Öbür dünyaya gidip de gelen yok ki.

İsim-fiil içeren atasözleri	Söylemesi kolay, yapması güçtür. Her düşünüş bir öğreniş. Zamana uymak gerek.
Sıfat-fiil içeren atasözleri	İyi başlanan şey iyi biter. Adam olacak çocuk bakımından bellidir. Bilmediğin işe karışma, bilmediğin yola gitme.
Zarf-fiil içeren atasözleri	İnsan yapa yapa ustalaşır. Doğru bilinmeyince eğri bilinmez. İrmaktan geçerken at değiştirilmez. Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer. Öbür dünyaya gidip de gelen yok ki. Altın gideli gümüşe kaldık. Gün doğmadan neler doğar. Hareket olmadıkça bereket olmaz.

Etkinlik 9: Aşağıda verilen bağlaçları atasözlerinde kullanalım.

ile	da	ama	hem...hem	ya...ya	ne...ne
-----	----	-----	-----------	---------	---------

Allah kul arasına girilmez.
.....suçlu güçlü.
Dost ikidir, üç; ondan sonra hiç.
Korkak tüccar kâr eder zarar.
Allah bilir kul da sezer.
Geç olsun güç olmasın.

Doğru cevap: Allah *ile* kul arasına girilmez. / Geç olsun *da* güç olmasın. / Allah bilir *ama* kul da sezer. / *Hem* suçlu *hem* güçlü. / Dost *ya* ikidir, *ya* üç; ondan sonra hiç. / Korkak tüccar *ne* kâr eder *ne* zarar.

Etkinlik 10: Aşağıdaki edatları doğru yere yazalım.

göre	ile	gibi	için
------	-----	------	------

Sabır her iş olur.
Ayağımı yorganına uzat.
Seyyah dünya geniştir.
Sihhat insana sermaye olmaz.

Doğru cevap: Ayağımı yorganına *göre* uzat. / Sabır *ile* her iş olur. / Sihhat *gibi* insana sermaye olmaz. / Seyyah *için* dünya geniştir.

5. Sonuç

Atasözleri bir toplumun maddi ve manevi kültürünü yansıtan anonim sözlü halk edebiyatı ürünleridir. Onlar, bir toplumun dünya görüşünü, hayat tarzını, duygu ile düşünce sistemini ve deneyimini, öğüt vererek, kısa, özlü, etkili ve hikmetli sözlerle ifade eder.

Atasözleri Türkçe dil bilgisi öğretiminde kullanıldığında yararlı, etkili ve eğlenceli öğrenme ortamı sağlamaktadır. Onlar, farklı dil bilgisi becerilerini öğretmede kullanılabilir. Atasözlerinin seçiminde, işlenecek dil bilgisi birimleri dikkate alınmalıdır.

Atasözleri seçiminde karmaşık ve zor anlaşılır mecazlardan kaçınmalı, atasözlerinin kolay anlaşılabilir olmasına dikkat edilmelidir. Atasözlerinin seçiminde onların içeriklerine ve kelimelerin anlaşılabilir olmasına özen gösterilmelidir. Derste atasözleri verilirken esas amacın atasözlerini

öğretmek değil, Türkçe dil bilgisini öğretmek olduğu unutulmamalıdır.

Öğretmen, atasözleriyle değişik etkinlikler yaparak daha zevkli, eğlenceli ve düşünmeye teşvik eden bir öğrenme ortamı yaratır. Bu makalede verilen on örnek etkinliği öneri niteliğindedir. Öğretmen yaratıcılığını genişleterek ders gereksinime göre etkinlikleri zenginleştirip çoğaltabilir.

KAYNAKÇA

1. Aksan, Doğan. (1996). *Türkçenin Sözcükleri*. Ankara: Engin Yayınevi.
2. Aksoy, Asım Ömer. (1988). *Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
3. Albayrak, Nurettin. (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
4. Leontik, Mariya. (2014). *Temel Türkçe Dil Bilgisi*. Skopye.
5. Toklu, Osman Mehmet. (2009). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
6. Yurtbaşı, Metin. (1993). *A dictionary of Turkish proverbs*. Ankara: Turkish Daily News.